

Józef Zabielski

"Kirche und Politik : Die politische Dimension des Laienapostolats im Licht der Ekklesiologie des Zweiten Vatikanischen Konzils", Sylwester Matusiak, München 2005 : [recenzja]

Collectanea Theologica 78/4, 224-230

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ny. I na tym polega jej wielki walor: daje krótki fachowy przegląd historyczny różnych mistycznych doświadczeń chrześcijan zakochanych w Bogu i bez reszty Mu oddanych. Pokazuje również wspaniałe owoce, jakie z tego wynikają, mogąc dopingować czytelnika do ich naśladowania w formie, jaka być może mu najbardziej odpowiada.

ks. Ryszard Groń

Sylwester MATUSIAK, *Kirche und Politik. Die politische Dimension des Laienapostolats im Licht der Ekklesiologie des Zweiten Vatikanischen Konzils*, München 2005.

Książka Sylwestra Matusiaka zatytułowana – w polskim tłumaczeniu – *Kościół i polityka*, zawiera teologiczno-moralną analizę politycznego wymiaru apostołstwa świeckich w świetle eklezjologii II Soboru Watykańskiego.

Podjęta tu problematyka jest ważna zarówno od strony teologicznej, jak też niezwykle aktualna we współczesnym świecie i w Kościele. Bowiem wśród wielu i wielorakich form zaangażowania chrześcijan w sprawy świata jest też uczestnictwo w życiu politycznym. Tak było od początku istnienia Kościoła, gdyż już starochrześcijański pisarz stwierdzał, że chrześcijanie „biorą udział w życiu publicznym jako obywatele” (*List do Diogeneta*, 5,5). Problem ten staje się coraz bardziej aktualny, gdy w czasach nowożytnych zaczyna się rozwój społeczeństw demokratycznych. Wraz ze zwiększającą się możliwością decydowania o sprawach politycznych, zwiększa się też potrzeba udziału wszystkich obywateli, w tym także chrześcijan, w życiu publicznym. Pojawiają się też nowe formy tego udziału oraz płaszczyzny społecznych zadań, na których chrześcijanie wypełniają swą obywatelską powinność służby drugiemu człowiekowi. Towarzyszy temu troska Kościoła w postaci odpowiednich dokumentów, zawierających rozumienie tych zadań i ich interpretacja ze strony Urzędu Nauczyielskiego.

W ostatnim półwieczu szczególne znaczenie w tym względzie miało nauczenie II Soboru Watykańskiego oraz dokumenty posoborowe, w tym przede wszystkim papieża Jana Pawła II. Do najważniejszych dokumentów w tym względzie należą: soborowa konstytucja *Gaudium et spes*, dekret tegoż Soboru *Apostolicam actuositatem*, adhortacja apostołska Jana Pawła II *Christifideles laici* oraz wydany w 2002 r. dokument Kongregacji Nauki Wiary *Nota doktrynalna dotycząca pewnych kwestii związanych z udziałem i postawą katolików w życiu politycznym*. Treść tych dokumentów jednoznacznie wskazuje, że aktywność chrześcijan na polu polityki wyraża się w działalności laikatu jako świe-

ckich członków Kościoła. Rozwijając myśl Vaticanum II Jan Paweł II przypomina, że „świeccy nie mogą rezygnować z udziału w polityce, czyli w różnego rodzaju działalności gospodarczej, społecznej i prawodawczej, która w sposób organiczny służy wzrastaniu wspólnego dobra” (*Christifideles laici* 42). Zgodnie z myślą Kościoła, polityczna aktywność laikatu „obejmuje promocję i obronę takich dóbr, jak ład publiczny i pokój, wolność i równość, poszanowanie ludzkiego życia i środowiska, sprawiedliwość, solidarność itp.” (*Nota doktrynalna...* 1).

Zaangażowanie chrześcijan w życie polityczne, w tym znaczenie Kościoła jako wspólnoty religijnej, staje się coraz bardziej ważnym jak też newralgicznym problemem współczesności. W związku z tym pojawia się sporo opracowań tego zagadnienia, do których należy rozprawa Sylwestra Matusika. Tak określony problem autor analizuje na 413 stronicach tekstu swej pracy, podzielonej na cztery rozdziały, poprzedzone *Wstępem*, a zwieńczone *Zakończeniem*, *Wykazem skrótów* oraz *Bibliografią*.

W pierwszej części *Wstępu* (*Einladung*) ukazana została aktualność podejmowanej tematyki. Uzasadnieniem tego są najnowsze przemiany polityczne w Środkowej i Wschodniej Europie oraz sytuację Kościoła, państwa i społeczeństwa po owych zmianach, z wyeksponowaniem problemów Polski w tym względzie. O potrzebie podjęcia problematyki owej pracy świadczy też obserwowane zniechęcenie i obojętność wobec polityki, jak też pojawiające się redukcjonistyczne koncepcje Kościoła. W drugiej części *Wstępu* ukazane zostały szczególne zagadnienia (*Spannungsfeld*) wymagające analizy, które autor układa w charakterystyczną triadę: eklezjologia – chrześcijańska etyka społeczna – etyka polityczna. Na bazie tego postawiony został zasadniczy problem badawczy całej pracy rozumiany jako polityczna odpowiedzialność świeckich członków Kościoła w kategorii ich funkcji apostołskiej. Starając się sprecyzować sposób ujęcia owego zagadnienia, autor odwołuje się do określenia K. Kocha, który wskazuje na potrzebę ukazywania chrześcijańskiej etyki społecznej w kategoriach eklezjologicznych oraz łączenia eklezjologii z etyką społeczną („christliche Sozialethik ekklesiologisch zu konturieren und die Ekklesiologie sozialethisch zu konjugieren”, s. 35). Tak rozumiany problem analizowany jest pod kątem odpowiedzialności Kościoła katolickiego na płaszczyźnie życia politycznego w świetle rozumienia posłannictwa całego Ludu Bożego w nauczaniu Vaticanum II i dokumentów posoborowych. W ostatnim punkcie wstępu zarysowany został układ treści całej rozprawy.

Rozdział pierwszy został zatytułowany: *Berufung und Sendung der Laien in Kirche und Welt im Licht der Ekklesiologie des Zweiten Vatikanischen Konzils* (*Powołanie i posłannictwo świeckich w Kościele i w świecie w świetle eklezjo-*

logii II Soboru Watykańskiego). W pierwszej części tego rozdziału S. Matusiak podejmuje analizę soborowego obrazu Kościoła i jego znaczenia dla kościelnej praxis (*Konziliare Kirchenbilder und ihre Bedeutung für die kirchliche Praxis*). Analitycznej refleksji poddane są tu trzy obrazy Kościoła: jak sakrament, jako Lud Boży oraz jako *communio*. W rozumieniu Kościoła jako sakramentu wyeksponowana została jedność między Bogiem i ludźmi, w obrazie Ludu Bożego wspólnotowy charakter życia poszczególnych członków Kościoła, pojmowanie zaś Kościoła jako *communio* określono jako klucz do interpretacji (*Interpretationsschlüssel*) soborowej eklezjologii. W drugim punkcie tego rozdziału podjęto problem miejsca i form uczestnictwa laikatu w sakramentalnej *communio* Ludu Bożego. Przedmiotem analiz są tu: podstawowa równość wszystkich wierzących, opis laikatu w soborowej konstytucji *Lumen gentium*, uczestnictwo świeckich w kapłańskiej, profetycznej i królewskiej misji Chrystusa, „światowy charakter” (*Weltcharakter*) jako wyróżnik laikatu, relacje między zadaniami świeckich i duchownych w Kościele w rozumieniu Vaticanum II. W ostatnim punkcie zaś ukazano soborową interpretację posłannictwa świeckich w Kościele i świecie, ze wskazaniem istoty oraz podstawowych form apostołatu współczesnego laikatu.

Pogłębiając analizy tytułowego zagadnienia, w drugim rozdziale omawiając pracy podjęto problem fenomenu politycznej odpowiedzialności na bazie wewnętrznego związku między polityką i odpowiedzialnością (*Das Phänomen der politischen Verantwortung vor dem Hintergrund der Komplexität von Politik und Verantwortung*). W pierwszym punkcie autor opisuje wzajemne związki i zależności między polityką jako rzeczywistością życia społecznego a wieloznacznością pojęcia „polityka”. Mam tu najpierw wskazanie samych niejednoznaczności i trudności w precyzowaniu pojęć w tym zakresie, zarówno w perspektywie historycznej, jak i na płaszczyźnie merytorycznej. Następnie podjęta została analiza polityki jako formy działania społecznego, koncentrując się na problemie wielowymiarowości polityki. Tę wielowymiarowość pojmowania polityki sprowadza autor do kilku znaczeń: działanie spowodowane sytuacją, forma obrony interesów, sztuka rozwiązywania konfliktów i kompromisu, dążenie do zdobycia przewagi i panowania, z podkreśleniem rozumienia mocy polityki przez chrześcijan. Ustalenia tego rodzaju prowadzą do postawienia problemu wewnętrznej struktury rzeczywistości jaka jest polityka. Mamy tu charakterystyczną trójwymiarowość rozumienia polityki: *Polity – Politics – Policy*. Polityka jako *polity* rozumiana jest w aspektach strukturalno-normatywnych, w kategorii *politics* – podkreślony jest jej wymiar dynamiczny, zaś jako *policy* – wewnętrzna treść i skutki politycznych procesów. Ustalenie znaczenia rozumienia polityki prowadzi do analiz zagadnienia odpowiedzialności pojmowa-

nej jako główne pojęcie politycznej *praxis* w kontekście wzrastającej zmienności współczesnego świata. Autor najpierw ukazuje etyczny sens odpowiedzialności, rozpatrując to z punktu widzenia filozofii, prawa i nauk społecznych. Następnie podejmuje problem zastrzania się roli i znaczenia odpowiedzialności w kontekście komplikowania się życia społecznego. Trudności w tym względzie koncentrują się wokół organizacji systemu pracy i wymogów handlu, do tego dochodzi wzrastające ryzyko skutków cywilizacji technicznej oraz ciągle zmieniająca się sytuacja społeczna. Na bazie tych zagadnień, w dalszej części analiz tego rozdziału, postawiono problem politycznej odpowiedzialności w kontekście potrzeb i możliwości nowoczesnego społeczeństwa. Wskazano tu na ograniczenia politycznej odpowiedzialności jednostek na rzecz odpowiedzialności kolektywnej, podkreślono odpowiedzialność polityczną jako osobistą formę kontroli zorganizowanej oraz współodpowiedzialność wszystkich członków politycznej wspólnoty.

W trzecim rozdziale omawianej pracy autor podejmuje analizę politycznej odpowiedzialności Kościoła jako społeczno-etycznej konsekwencji kościelnego posłannictwa zbawczego w świecie (*Politische Verantwortung der Kirche als sozialethische Konsequenz der kirchlichen Heilssendung in der Welt*). W pierwszej części zajmuje się problemem postrzegania politycznej odpowiedzialności Kościoła jako wyrazu chrześcijańskiej odpowiedzialności za świat. W ramach tego zagadnienia, najpierw stara się określić rozumienie stosunku między wiarą i polityką, polityczne znaczenie chrześcijańskiego posłannictwa oraz polityczny wymiar niepolitycznej misji Kościoła w świecie, podkreślając, że posługa zbawcza jest jednocześnie służbą ogólnoswiatową (*Heildienst ist zugleich Weltdienst*). W drugim punkcie tego rozdziału ukazane zostały linie przewodnie politycznej odpowiedzialności Kościoła według dokumentów Vaticanum II. Najpierw podkreślono wolność religijną jako warunek możliwości współdziałania chrześcijan w przetwarzaniu świata, z podkreśleniem wagi uznania autonomii aktywności w sferze politycznej w kontekście zasady *iusta autonomia terrenarum*. Następnie ukazano potrzebę niezawisłości oraz wzajemne poszanowanie kompetencji w relacjach między Kościołem a państwem, jak też możliwość pluralizmu działań wśród chrześcijan oraz rozpoznanie konkretnej rzeczywistości i sprawiedliwość jako kryterium odpowiedzialnego działania w zakresie polityki. Trzecim zagadnieniem poruszonym w tym rozdziale są pośrednie i wspomagające działania Kościoła na płaszczyźnie politycznej. Autor najpierw zwraca uwagę na wycofanie się Kościoła z partii politycznych, wskazując, że obecność Kościoła w życiu politycznym jest tylko przyczynkowa. Na tej płaszczyźnie aktywności ukazane zostały zadania Stolicy Apostolskiej, poszczególnych papieży i biskupów, z podkreśleniem kryteriów zajmowania przez Kościół sta-

nowisk politycznych oraz możliwości zaangażowania w sytuacjach wyjątkowych. Analizy ostatniej części tego rozdziału koncentrują się wokół politycznych zobowiązań chrześcijańskiego laikatu w kategorii uczestnictwa w politycznej odpowiedzialności całego Kościoła oraz wypełniania owej apostołskiej misji. Autor omawia tu kompetencje chrześcijańskiego laikatu na polu polityki i wielorakość form zaangażowania oraz polityczne znaczenie organizacji katolickiego laikatu (stowarzyszenia, związki, partie), wskazując też na znaczenie współdziałania i współpracy katolickiego laikatu z organizacjami niekatolickimi. Całość tych działań ma być poddana wymogom etyki społecznej, w ramach której chrześcijański obraz człowieka winien stanowić podstawę zaangażowania katolickiego laikatu w życie polityczne. Wyrazem takiej kategorii uczestnictwa katolików w polityce jest przestrzeganie hierarchii wartości oraz praw osoby ludzkiej, co stanowi fundament wymagań moralnych wobec chrześcijańskiego laikatu.

Rozdział ostatni swojej rozprawy S. Matusiak poświęcił tendencjom rozwojowym eklezjologii oraz przyszłościowym perspektywom etyki społecznej w postrzeganiu politycznej odpowiedzialności Kościoła (*Ekklesiologische Entwicklungstendenzen und sozialetische Zukunftsperspektiven in der Wahrnehmung der politischen Verantwortung der Kirche*). Rozwijając to zagadnienie, najpierw charakteryzuje specyficzne niebezpieczeństwa w pojmowaniu politycznej odpowiedzialności Kościoła, do których zalicza: odpolitycznienie przez uduchowienie (*Spiritualisierung*) chrześcijańskiego posłannictwa, klerikalizację polityki, upolitycznienie Kościoła i chrześcijańskiej misji w świecie, sekularyzację politycznego myślenia, katolicki integralizm (polityczne zamknięcie się „za wszelką cenę” – *um jeden Preis*) i fundamentalizm oraz polityczne moralizatorstwo. W drugiej części tego rozdziału ukazuje pozytywne perspektywy analizowanego zagadnienia. Jest tu mowa o politycznej kulturze Kościoła jako konsekwencji obecności wspólnoty religijnej (*Communio-Ekklesiology*) w państwie i społeczności świeckiej. Ta obecność Kościoła uwarunkowana jest i wyraża się w gotowości dialogu w samym Kościele i dialogu Kościoła ze światem, we współpracy z innymi społecznymi siłami politycznymi, w zachowaniu tolerancji w świecie zróżnicowanym społecznie, w radykalizacji problemów religijnych, w świadectwie misyjnego posłannictwa, w uznaniu granic oraz szans i możliwości społeczno-politycznego i kościelnego pluralizmu, w konieczności rozwijania pracy formacyjnej w zakresie życia społeczno-politycznego, w stosowaniu chrześcijańskich norm życia społecznego w kościelnej aktywności na polu polityki.

W *Zakończeniu* (*Schlussbemerkungen*) autor raz jeszcze przywołuje pytanie problemowe swej pracy, starając się wskazać fundamentalne treści na-

uczania Vaticanum II odnoszące się do miejsca laikatu w Kościele oraz jego zadań. Wskazuje też podstawowe wnioski swoich analiz dotyczące posłannictwa świeckich w świecie i ich zadań na płaszczyźnie życia politycznego. Fundamentalnym wymiarem owych powinności jest postawa służby i świadectwa, co wyraża też pojmowanie roli i zadań całego współczesnego Kościoła.

Lektura rozprawy S. Matusiaka przekonuje o zasadności podjętego w niej zagadnienia oraz sposobu jego rozwinięcia i uzasadnienia. Bezsprzecznym walorem pracy jest aktualność i merytoryczne znaczenie analizowanej tu problematyki, co świadczy o tym, że jej autor wykazuje dobrą znajomość problemów współczesnego Kościoła oraz potrzebę ich teologicznej analizy. Problem został nie tylko trafnie rozpoznany, ale też poprawnie sformułowany, co wyraża tytuł rozprawy, a zwłaszcza jego dookreślenie w podtytule. Poprawność metodologiczna charakteryzuje też układ treści omawianej rozprawy. Autor wychodzi od ogólnej charakterystyki powołania i posłannictwa świeckich w Kościele w rozumieniu II Soboru Watykańskiego. Jest to słuszny zabieg metodologiczny, pozwalający ukazać analizowany problem na właściwym mu fundamencie. Świadomość owego zakotwiczenia aktywności politycznej świeckich w społeczności Kościoła i jej eklezjologicznym wymiarze towarzyszy autorowi w całości prowadzonych analiz. Widać to w charakterystyce fenomenu politycznej odpowiedzialności, w opisie jej normatywnych konsekwencji oraz w poszukiwaniu perspektyw realizacji powinności politycznych chrześcijan w przyszłości. Przyjęte poprawne założenia metodologiczne pozwalają S. Matusiakowi jasno i logicznie ukazać podjęty problem, sytuując go na solidnych podstawach doktrynalnych (objawienie i dokumenty Kościoła) oraz bogatym treściowo zapleczu literatury teologicznej. Pogłębiona analiza przyjętej bibliografii ukazuje tytułowy problem rozprawy w perspektywie najnowszej eklezjologii oraz literatury przedmiotu.

Poprawność metodologiczna i konsekwencja w dążeniu do wyjaśnienia tytułowego problemu pracy świadczą o doświadczeniu naukowo-badawczym autora oraz ukazują merytoryczną wartość samej rozprawy. Kolejnym znakiem owej wartości jest wiarygodność źródłowa oraz krytyczne podejście w analitycznej refleksji nad wyjaśnianym zagadnieniem. Autor nie ogranicza się bowiem do narracyjnego przekazu nauki Vaticanum II na podjęty temat, ale ukazuje też okoliczności i motywacje owego nauczania, jak też opinie i posoborowe komentarze towarzyszące urzeczywistnianiu soborowej koncepcji udziału świeckich członków Kościoła w życiu politycznym. Podkreślić należy też zaakcentowanie etyczno-normatywnego charakteru owej politycznej misji laikatu. Ten religijno-moralny normatyw skoncentrowany jest na osobie ludzkiej, w kontekście jej godności jako bytu jednostkowego i społecznego. Taki wymiar wi-

RECENZJE

dzenia zbawczej misji świeckich chrześcijan na płaszczyźnie politycznej chroni ich aktywność w tym względzie przed indywidualizacją i egoistycznym podejściem do dobra wspólnego, tak w zakresie indywidualnym, jak i społecznym. Personalistyczna perspektywa zaangażowania laikatu w życie polityczne nadaje mu wymiar powszechności i trwałości, podkreślając jednocześnie merytoryczną wartość ujęcia owego problemu.

Omawiana rozprawa stanowi wartościową monografię z zakresu katolickiej etyki życia społecznego. Podjęty w niej problem – polityczny wymiar posłannictwa laikatu – należy do bardzo ważnych i aktualnych zagadnień współczesnej teologii moralnej. Sposób prezentacji owego problemu ukazuje merytoryczną wartość samej pracy oraz możliwość wykorzystania nie tylko w kolejnych opracowaniach tego zagadnienia, ale też praktyczne wskazówki angażującym się w życie polityczne chrześcijanom. Jest to więc książka godna polecenia wszystkim, którzy ten problem podejmują czy to w teoretycznej analizie, czy też poszukują dobrze uzasadnionych treści do praktyki życia chrześcijańskiego w politycznej działalności.

ks. Józef Zabielski, Białystok-Warszawa